

Таким чином, нова політична ситуація, що склалась в Україні після Лютневої революції, вимагала глибокого переосмислення пам'яткоохоронного процесу, всього набутого досвіду, його як позитивних, так і негативних сторін. Зокрема, гостро відчувалася необхідність утворення загальнонаціонального пам'яткоохоронного центру, який би без будь-яких зволікань взяв на себе функції координації зусиль різних зацікавлених установ та організацій, об'єднань і товариств у справі збереження історико-культурної спадщини, повернув би до неї увагу громадськості й урядових інституцій як до завдання національної державної ваги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верстюк В. Українська Центральна Рада: Навч. посіб. — К., 1997. — 237 с.; Солдатенко В.Ф. Українська революція. Концепція та історіографія. — К., 1997. — 416 с.; Центральна Рада і український державотворчий процес (до 80-річчя створення Центральної Ради): Матер. наук. конф. 20 березня 1997 р. — К., 1997. — Ч. 1. — 234 с.; Ч. 2. — 409 с.
2. Заремба С.З. Українське пам'яткознавство: Історія, теорія, сучасність. — К., 1995. — С. 169.
3. Нова Рада. — 1917. — 24 квітня.
4. Державний архів Російської Федерації (далі ДАРФ). — Ф. 6834, оп. 1, спр. 9. — Арк. 5.
5. Нова Рада. — 1917. — 22 квітня.
6. Там само. — 7 травня.
7. Жуков Ю.Н. Становление и деятельность советских органов охраны памятников истории и культуры. — 1917—1920 гг. — М., 1989. — С. 43.
8. ДАРФ. — Ф. 6834, оп. 1, спр. 9. — Арк. 8.
9. Там само. — Арк. 8—13.
10. Жуков Ю.Н. Указ. соч. — С. 46.
11. Рукописні фонди Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії НАН України (далі ІМФЕ). — Ф. 13—3, спр. 180. — Арк. 9.
12. Южный край. — 1917. — 18 марта.
13. Киевская мысль. — 1917. — 16, 18 марта. Киевлянин. — 1917. — 17 марта.
14. Там само. — 15, 21 марта.
15. Центральний державний історичний архів України (далі ЦДІА України). — Ф. 725, оп. 1, спр. 79. — Арк. 14.
16. Там само. — Арк. 16.
17. Державний архів Київської області. — Ф. 3389, оп. 1, спр. 2. — Арк. 8.
18. Нова Рада. — 1917. — 2 квітня.
19. Там само. — 23 квітня.
20. Там само. — 2 травня.
21. Киевлянин. — 1917. — 26 апреля.
22. ЦДІА України. — Ф. 725, оп. 1, спр. 79. — Арк. 25.
23. Там само. — Арк. 15; Киевская мысль. — 1917. — 27 апреля.
24. ЦДІА України. — Ф. 725, оп. 1, спр. 79. — Арк. 38.

УДК 909.602

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ КОМІТЕТ НА ЗЛАМІ 20—30-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

С.І. Нестуля, кандидат історичних наук

Історико-культурна спадщина відіграє важливу етноформуючу роль у будь-якій державі.

В Україні з проголошенням незалежності така роль історико-культурної спадщини стала ще актуальнішою. Позитивний досвід тих пам'яткоохоронних державних і громадських інституцій, що проводили пам'яткоохоронну і просвітницьку роботу за часів так званої "українізації" на початку ХХ ст., заслуговує на вивчення і популяризацію. Об'єктивний аналіз діяльності таких інституцій допоможе не лише розкрити вже відомі, але забуті форми і засоби залучення громадян до збереження власної історико-культурної спадщини, відтак, до активного державотворення, але маємо надію, також допоможе уникнути можливих помилок, що завдають непоправної шкоди загалом духовному розвитку всього українського суспільства.

Авторитетною установою, яка об'єднала багатьох науковців, діячів культури, просто не байдужих до власної історії людей, став у 20—30-ті роки ХХ ст. Всеукраїнський археологічний комітет (ВУАК), створений при Всеукраїнській Академії наук. Об'єднавши видатних пам'яткознавців України, ВУАК досить швидко

став провідним центром не лише досліджень пам'яток, а й координації пам'яткознавчих студій.

Висвітленню пам'яткоохоронних зусиль громадськості та державних органів присвятили праці українські вчені В. Акуленко, А. Анісімов, С. Білоконь, С. Заремба, С. Кот, О. Нестуля, М. Василенко, але ці поважні вчені за всієї різнобічності висвітлення питань не зосереджували свою увагу безпосередньо на діяльності ВУАКу. Відтак, маємо можливість у статті більш детально зупинитися на проблемах організаційного становлення та діяльності у складні роки сталінських репресій установи, яка відіграла важливу роль у пам'яткоохоронній та пам'яткознавчій діяльності в Україні.

За кілька років діяльності ВУАК став настільки авторитетною пам'яткознавчою та пам'яткоохоронною установою, що без його експертизи не ухвалювалось жодне відповідальне рішення ВУЦВК, РНК УСРР, інших органів влади й управління з питань охорони пам'яток.

Найважливіші питання компетенції ВУАКу виносились на обговорення його пленумів. Постійний характер мала робота президії комітету — його оперативно-розпорядчого органу. Поступово структуризувались також відділи

ВУАКУ — археологічний та мистецтв. Представницькими були комісії, створені при комітеті: золотарська, трипільська, кавказознавства. Налагодились тісні організаційні зв'язки ВУАКу з провідними науковими центрами та музеями, краєзнавчими осередками України [1].

Становище ВУАКу різко погіршилося з кінця 1920-х рр. — за так званого “великого перелому”, інспірованого сталінським керівництвом ВКП(б) і СРСР. На тлі форсованих індустріалізації та колективізації правляча політична верхівка поставила завдання забезпечити “більшовизацію” суспільної свідомості. Відтак, була проведена “комунізація” ВУАН, учених зобов'язали розпочати “методологічне переозброєння”, брати участь у соціалістичному змаганні, вести просвітницьку роботу серед робітничо-колгоспних мас і т. ін.

Як не намагалася президія ВУАКу (голова О. Новицький, заступник С. Гамченко, учений секретар П. Курінний) зберегти статус комітету, зробити їй цього не вдалося. З підпорядкування президії ВУАН ВУАК був переведений до установ історико-філологічного відділення Академії, його позбавили прав координації пам'яткознавчих досліджень, обмежили фінансування власних експедицій [2].

За таких умов члени ВУАКу доклали немало зусиль, аби зберегти авторитет комітету на ниві охорони і дослідження пам'яток за рахунок удосконалення його науково-організаційної та популяризаторської діяльності. На жаль, і тут у кінці 20-х рр. виникли додаткові труднощі. Зокрема, далекими від реальних потреб були штати співробітників ВУАКу. Розробляючи 5-річний план роботи, ВУАК розраховував на затвердження ВУАН 8 штатних наукових та 5 технічних співробітників, сподіваючись окрім того користуватися, як і раніше, послугами постійних нештатних співробітників [3]. Однак, на початку 1929 р. президія ВУАН звернулася до ВУАКу з вимогою обґрунтувати “функції постійних нештатних співробітників” та скоротити їх кількість. У зв'язку з цим 16 січня 1929 р. президія комітету змушена була скасувати посади нештатних постійних співробітників, які обіймали по археологічному відділу Л. Дмитров та С. Магура. Серед нештатних постійних співробітників залишилися Н. Коцюбинська (мистецький відділ) та Д. Маламуж і К. Старжевський, які вели канцелярію комітету [4]. Проте вже на середину травня на посаді постійного нештатного співробітника залишився лише керуючий справами ВУАКу Д. Маламуж. А в листопаді 1930 р. і ця посада була скасована [5].

Щоправда, ВУАК зумів зберегти кількість штатних посад наукових співробітників. У 1931 р. їх обіймали О. Новицький, С. Гамченко, П. Курінний, В. Козловська та В. Барвінок, який окрім наукового навантаження після скасування посади керуючого справами комітету вів усю його документацію й листування [6]. ВУАК неодноразово звертався до керівних органів Академії з проханням спрямувати діяльність штату комітету на ті завдання, які він вирішував [7]. Але марно.

Варто також наголосити, що на той час були обмежені й можливості ВУАКу впливати на склад його штатних працівників. Справа в тому, що в ВУАН вводилося конкурсне заміщення посад наукових співробітників. Зокрема, в червні 1931 р. секретаріат другого відділу ВУАН звернувся до президії ВУАКу з про-

ханням подати пропозиції щодо умов заміщення за конкурсом посади голови комітету. І хоч пропозиції мала подати сама президія, вона не могла ігнорувати загальні вимоги НКО УСРР і проводу ВУАН, які висувалися до керівників академічних установ. 27 червня 1931 р. президія ВУАКу включила до умов конкурсу не лише вимоги відповідної наукової кваліфікації та досвіду організаційної роботи кандидата на голову комітету, а й його “обізнаність з марксо-леніноювою наукою та взагалі питаннями методології археологічних досліджень”. Подібними були й вимоги до кандидатів на посади наукових співробітників. Причому відповідність кандидатів до вимог визначала конкурсна комісія при відділі. Як не намагався ВУАК домогтися права вирішального голосу в комісії при вирішенні питань про кандидатів у його співробітники, формально він його не отримав [8].

ВУАК прагнув активізувати свою діяльність за рахунок збільшення кількості дійсних членів. Однак, і тут його можливості були обмеженими. З одного боку — через високі вимоги до кандидатів у члени комітету і вузьке коло пам'яткознавців в Україні. З іншого — через ту нездорову атмосферу, яка склалася навколо академічних установ та пам'яткоохоронців. Деякі з них уже на зламі 20—30-х рр. зазнали безпідставних репресій. У вересні 1929 р. помер член ВУАКу київський археолог Л. Добровольський [9], у жовтні 1930 р. — один із активних членів комітету, директор Одеського археологічно-історичного музею, інспектор Одеської крайової інспектури охорони пам'яток культури С. Дложевський. У 1931 р. пішов із життя член комітету академік В. Бузескул [10].

На початку червня 1929 р. до президії ВУАКу з проханням вивести його зі складу комітету звернувся М. Макаренко. Виконуючи доручення президії, В. Барвінок спробував з'ясувати у М. Макаренка мотиви його заяви, але, не давши ніяких пояснень, той наполягав на своєму рішенні. 27 червня 1929 р. воно стало й рішенням президії ВУАКу. Вже 6 липня того ж року президія задовольнила подібне прохання, яке надіслав до неї В. Данилевич [11].

Незабаром М. Макаренко відновив співробітництво з ВУАКом, але до активної праці в ньому так і не повернувся [12]. Як зазначалось у звіті комітету за 1931 р., не брали участі в роботі ВУАКу академік Ф. Шміт, В.Щербина, М. Шарлемань, А. Середа, М. Рудинський, П. Смолічев та К. Мощенко — через завантаженість іншими справами, хворобу, відсутність конкретних доручень [13]. Отже, проблеми полягали не лише в необхідності поповнення складу ВУАКу, а й активізації діяльності його членів. Президія та відділи ВУАКу намагалися вирішувати їх. Зокрема, після детального й неодноразового обговорення у відділах та президії комітету ряду кандидатур у дійсні члени ВУАКу його пленум 13 березня 1929 р. зарахував до їхнього складу відомого історика архітектури І. Моргілевського, лєнінградського мистецтвознавця Б. Крижанівського, історика М. Ткаченка, нумізмата В. Шугаєвського [14]. Зазначимо, що на дійсні члени ВУАКу, зокрема, археологічним відділом ще в кінці 1928 р. намічались також кандидатури В. Дубровського, О. Захарова, Є. Когарова, П. Клименка, О. Спіцина та ін. [15].

Згодом дійсними членами ВУАКУ були обрані І. Левицький, П. Смолічев, Ю. Сіцінський, М. Сібільов [16].

У серпні 1930 р. група учасників Ольвійської археологічної експедиції звернулася до президії ВУАКУ з проханням обрати до його дійсних членів російського археолога І. Мещерякова та голову наукової ради експедиції Г. Крисіна. 6 листопада цього ж року їхня пропозиція отримала підтримку президії комітету [17]. На початок 1932 р. ВУАК нараховував у своєму складі вже 53 дійсні члени [18].

Аби стимулювати їхню діяльність, президія ВУАКУ в 1930—1931 рр. почала вимагати від них щорічні звіти за виконану не лише наукову, а й організаційну роботу [19]. Ще 17 квітня 1929 р. президія ВУАКУ ухвалила залучати до виконання важливіших і найбільш складних завдань не лише його київських, а й інших членів [20]. 8 квітня 1931 р. за пропозицією О. Новицького, В. Барвінка та П. Курінного президія прийняла рішення звернутися до деяких членів комітету з проханням виконати його конкретні доручення і т. д. [21]. Однак, перед комітетом поставало немало проблем, які вимагали оперативного вирішення. ВУАК вів широке листування з науковими установами та окремими дослідниками, прагнув втілити в життя значні видавничі плани і т. п. Лише штатним співробітникам та тим дійсним членам, які активно працювали в комітеті, такий обсяг роботи був не під силу.

У зв'язку з цим, цілком законмірно постало питання про розширення кола членів-співробітників комітету, що обиралися серед науковців, які довели свою кваліфікацію в царині пам'яткознавства й постійно працювали над її підвищенням. Так, 11 грудня 1928 р. археологічний відділ рекомендував у члени-співробітники комітету Б. Безвенгліньського, М. Захар'євича-Захар'євського, Ф. Камінського, Г. Крисіна, І. Левицького, Мілісавлевича [22]. 28 березня 1929 р. мистецький відділ обрав членами-співробітниками К. Білоцерківську, Н. Венгрженівську, Н. Коцюбинську, М. Новицьку, М. Щепотьєву [23]. У 1931 р. число членів-співробітників комітету зросло до 20 [24]. Разом із аспірантами та практикантами, які проходили пам'яткознавчу підготовку під керівництвом дійсних членів ВУАКУ, вони відігравали помітну роль у забезпеченні його діяльності. "Всеукраїнський археологічний комітет, — наголошувалось, наприклад, у його звіті за 1929 р., — лише тому і міг проводити роботу успішно, що йому допомагали в роботі, виконуючи різні завдання, Л.Є. Кістяківський, Л.Д. Дмитров, А.Ю. Бахмач, М.Б. Кістяківський, М.Л. Макаревич, С.С. Магура, Н.А. Коцюбинська" [25]. Активна участь аспірантів, а також членів-співробітників комітету в його роботі відзначена і в звіті ВУАКУ за 1931 р. [26]. На той час деякі з колишніх членів-співробітників уже стали дійсними членами ВУАКУ.

Що ж до аспірантів, то ВУАК опікувався ними, насамперед піклуючись про підготовку кваліфікованих пам'яткознавців, які могли б успішно досліджувати старожитності України і в майбутньому поповнити кола дійсних членів комітету. При цьому ВУАК не мав власної аспірантури, хоч і постійно клопотався перед НКО УСРР та ВУАН про її відкриття при Інституті історії матеріальної культури (ІІМК) чи Археологічному інституті, від розробки проектів яких комітет не відмовився

й на зламі 20—30-х рр. Так, ще 13 лютого 1929 р. президія ВУАКУ доручила В. Козловській скласти доповідну записку про ІІМК [27]. А відповідаючи на початку 1931 р. на питання бригади ВУАН щодо підготовки доповіді про кадри на сесію Ради Академії "Який на погляд В/установи має бути план готування наукових кадрів з В/фаху", — О. Новицький переконливо заявив: "Через утворення Археологічного інституту, про заснування якого ВУАК клопочеться весь час" [28].

Оскільки його проекти тривалий час не отримували схвалення ні в НКО УСРР, ні в Академії, ВУАК допомагав зростанню молодій науковій зміні шляхом наставництва своїх членів над пам'яткознавцями-початківцями. Залежно від підготовки кожного з них їм давалися доручення комітету, які б сприяли зростанню їхньої кваліфікації, організовувалися семінари-практикуми під керівництвом висококваліфікованих фахівців [29]. Навіть маючи досить обмежені кошти на експедиції, ВУАК регулярно залучав до них молодих учених-практикантів, домагався, щоб вони мали можливість працювати поруч із досвідченими науковцями також в археологічних експедиціях та мистецтвознавчих розвідках, які фінансувалися безпосередньо Наркоматом освіти [30].

Те, що більшість практикантів ВУАКУ або ж аспірантів, якими опікувалися члени комітету, працювали в музеях, не мало значення. Вони вбачали в них своє майбутнє, майбутнє українського пам'яткознавства і тому, чим могли, допомагали їм. Саме так у кінці 20-х і на початку 30-х рр. у велику науку прийшли чи розпочали свій шлях до неї Б. Безвенгліньський, В. Грінченко, Л. Дмитров, Ф. Козубовський, І. Левицький, С. Магура, М. Макаревич, Ф. Мовчанівський [31] та ін. Зрозуміло, вони, в свою чергу, докладали немало зусиль, аби підтримати діяльність ВУАКУ.

Все ж, безперечно, провідну роль у ній відігравали штатні співробітники ВУАКУ і, в першу чергу, його президія. У 1929 р. відбулося 43 засідання президії, на яких було розглянуто до 800 різноманітних питань, пов'язаних із діяльністю комітету. Президія збиралася на засідання майже щотижня. Перерва в них була зроблена лише в серпні [32]. У 1930 р. відбулося 20 засідань президії, в 1931 р. вона збиралася 15 разів. Зменшення кількості засідань президії певною мірою пояснюється більш чіткою організацією її праці. З відповідними пропозиціями ще на початку 1929 р. до комітету звернувся П. Курінний, який обґрунтував необхідність зниження "навантаження штатних робітників канцелярською роботою" та зосередження їх на науково-дослідній праці. З цієї метою він пропонував ведення листування президії, вирішення господарських і фінансових справ комітету покласти на керуючого справами, а також "цілком розвантажити відділи і комісії від канцелярської писанини, залишивши за ними лише заготовку чорновиків у справах спеціально дослідчих" [33].

Пропозиції П. Курінного, які стосувалися й інших аспектів діяльності ВУАКУ, 6 березня 1929 р. розглянула його президія. Вони не знайшли заперечень із боку її членів. Підтримав їх і пленум комітету, який відбувся через тиждень [34]. Фактично ж, уже з початку 1929 р. запроваджувався новий порядок роботи президії. Значну частину питань, які надходили на розгляд ВУАКУ, вирішували члени президії, здебільшого — секретар у ро-

бочому порядку, а на спільних засіданнях вони лише затверджувалися. При цьому враховувалися й інтереси відділів комітету. Зокрема, 29 травня 1929 р. президія ВУАКу ухвалила передавати на попередній висновок відділів усі питання, що стосувалися їхньої компетенції. Лише після цього вони могли виноситися на розгляд чи затвердження президії. Аби забезпечити "ув'язку праці з відділами", 10 липня 1929 р. президія ухвалила, щоб усі їхні рішення "до їх виконання обов'язково подавалися би на затвердження президії ВУАКу. Попередньо, до затвердження президією ВУАКу журналів засідань... відділів та комісій, — наголошувалось у її ухвалі, — виконання їх дозволяється лише в справах невідкладних" [35]. Таким чином, президія забезпечувала за собою вищі розпорядчі повноваження й водночас полегшувала їх здійснення.

Поступово від розгляду менш важливих чи принципових питань були розвантажені й відділи ВУАКу. Вони перейшли на вирішення до секретарів відділів В. Козловської та В. Барвінка, які разом із П. Курінним у 1930 р. й становили секретаріат ВУАКу. З кінця лютого він почав регулярно подавати реєстр виконаних справ на затвердження президії комітету [36]. Відділи ж отримали можливість більшу увагу приділяти обговоренню наукових та науково-організаційних проблем пам'яткознавства.

До середини травня 1929 р. на засіданнях археологічного відділу незмінно головував С. Гамченко. 9 травня, напередодні його від'їзду на розкопки, учасники засідання відділу доручили до 15 липня головувати в ньому А. Носову [37]. Та у зв'язку з хворобою С. Гамченка він і надалі виконував обов'язки голови відділу, передоручаючи їх на окремі засідання П. Курінному чи М. Ткаченкові, а в квітні 1930 р. — К. Мельник-Антонович. Учасники засідання 18 квітня 1930 р. спробували умовити її стати постійним заступником голови відділу, однак відповідної згоди не отримали [38]. Вони планували незабаром знову розглянути це питання. Проте в кінці квітня до роботи у відділі повернувся С. Гамченко, який спрямовував її до середини червня 1930 р. Після відновлення восени 1930 р. засідань відділу на них знову головував А. Носов, а з другої половини грудня і весь наступний рік — О. Новицький [39].

Упродовж 1929—1931 рр. О. Новицький керував також мистецьким відділом ВУАКу. В 1929 р. відбулося 3 засідання відділу (в березні, червні, жовтні), в 1930 р. — 6 (2 в лютому, по одному в квітні, жовтні, в листопаді та грудні), в 1931 р. — 9 (по одному в січні, березні, квітні, по два в лютому, листопаді та грудні) [40]. Однак збільшення кількості засідань відділу аж ніяк не свідчило про зростання обсягу його діяльності. Швидше воно було наслідком концентрації в ньому тих питань, які раніше вирішувались у комісії.

З-поміж останніх у кінці 20-х рр. фактично працювала лише Софійська комісія. Як і раніше, її очолював О. Новицький, а секретарем був В. Барвінок. На середину 1930 р. до складу комісії входило 28 осіб — архітекторів, мистецтвознавців, художників, інженерів, реставраторів, археологів, істориків [41]. Окрім президії в засіданнях комісії брали участь лише В. Базилевич, В. Безсмертний, С. Гамченко, Ф. Ернст, М. Касперович, В. Козловська, А. Кобелев, П. Курінний, В. Кржемінський, К. Лазаревські, М. Макаренко,

К. Мощенко, І. Моргілевський, В. Осьмак, С. Прокоф'єв, А. Ранитська, М. Сичов, В. Шапошніков. При цьому засідання комісії не мали постійного характеру і збиралися в разі необхідності вирішення певних пам'яткоохоронних та наукових проблем.

На той час припинили роботу також комісії ВУАКу зі студювання архівних джерел та пам'яток монументального мистецтва, золотарська комісія — необхідних коштів для виконання покладених на них завдань вони не мали. Через це ж тривалий час не збиралися засідання трипільської комісії. Лише на початку 1931 р. В. Козловська спробувала поновити роботу комісії. 13 березня того ж року вона скликала збори дослідників пам'яток Трипільської культури. На них були присутні С. Магура, К. Коршак, Л. Кістяківський, Н. Кордиш, О. Рапота та М. Ткаченко.

Усі вони увійшли до складу поновленої комісії, до якої було ухвалено зарахувати також Б. Безвенглінського, С. Гамченка, П. Курінного, Пассека, Латиніна, Дінцеса. Головою комісії залишилася В. Козловська, а її тимчасовим секретарем обрали К. Коршака. Учасники зібрання ухвалили повідомити президію ВУАКу про поновлення діяльності комісії, однак, розгорнути її так і не змогли [42].

Така ж доля спіткала й нову комісію ВУАКу — кавказознавства, — яка постала при комітетові на початку 1929 р. З ініціативою її створення ще восени 1928 р. виступив харківський мистецтвознавець Д. Гордєєв, який звернувся до президії ВУАКу з проханням затвердити комісію на правах філії комітету. 31 жовтня президія ВУАКу схвалила його ініціативу [43]. 12 грудня 1928 р. рішення президії підтримав пленум комітету, який доручив Д. Гордєєву "зорганізувати кавказьку комісію і надіслати список членів та план діяльності комісії на поточний рік та на 5 років" [44].

Відповідно до зазначених рішень, 25 січня 1929 р. відбулося організаційне засідання комісії кавказознавства, на якому її членами були обрані К. Берладіна, Д. Гордєєв, В. Дубровський, В. Зуммер, Т. Івановська, Є. Нікольська, О. Потапов, С. Таранушенко, О. Федоровський, а кандидатами в члени — М. В'язмітіна, П. Жолтовський, М. Лейтер і О. Степанова. Окрім того, були обрані почесні члени (проф. Бартольд, Церетелі, академік Шміт) та почесний голова комісії (Марр), а також її робоча президія. До неї увійшли Д. Гордєєв (голова), В. Зуммер (заступник), О. Потапов (секретар).

Незабаром президія комісії подала до ВУАКу проект статуту [45], який 13 березня 1929 р. був винесений на обговорення пленуму комітету. Його учасники внесли деякі зміни до проекту. Зокрема, було зазначено, що комісія діє "яко установа ВУАКу", який мав затверджувати обраних до її складу членів [46].

Пленум затвердив також план роботи комісії на 1929 р. та на п'ятирічку. Працюючи над їх виконанням, члени комісії взяли участь в організованих спільно з Кавказьким історично-археологічним інститутом мистецтвознавчих експедиціях до Грузії та Вірменії. В. Зуммер досліджував пам'ятки Азербайджану. За рік відбулося 6 наукових засідань комісії, на яких із доповідями виступили Д. Гордєєв (2), Т. Івановська (2), Т. Нікольська (3) [47]. Наступного року комісія підготувала збірник наукових праць з обсягу кавказознавства —

“Arts Caucasica”. У 1930—1931 рр. звіти членів комісії про кавказознавчі студії, експедиції, рецензії на них неодноразово заслуховувались на засіданнях відділу мистецтв. Однак, коштів на видання збірника, так само, як і на підтримку студій членів комісії, ВУАК не отримав [48]. У зв'язку з цим більшість із них перейшли працювати до УІМК.

Отже, поступово праця комітету зосередилась у його відділах та президії — як наукова, так і науково-організаційна.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нестуля С. Становлення Всеукраїнського археологічного комітету ВУАН (середина 1920-х років). — Полтава, 1997. — С. 25—81.
2. Науковий архів Інституту археології Національної Академії наук України (далі НАІА НАНУ). — Ф. Всеукраїнського археологічного комітету (далі — ВУАК). — Спр. 375. — Арк. 31—34.
3. Там само. — Спр. 175. — Арк. 59.
4. Там само. — Спр. 269. — Арк. 3, 29.
5. Там само. — Спр. 383. — Арк. 49; Спр. 307. — Арк. 22.
6. Там само. — Спр. 380. — Арк. 37.
7. Там само. — Спр. 333. — Арк. 1.
8. Там само. — Спр. 383. — Арк. 39.
9. Леонід Павлович Добровольський (9.08.1867 — 17.09.1929). Некролог // Хроніка археології та мистецтва. — К.: Видання ВУАН. — 1930. — Ч. 1. — С. 80.
10. С.С. Дложевський (1889—1930). Некролог // Червоний Схід. — 1930. — № 6. — С. 244—245;
11. НА ІА НАН України. — Ф. ВУАК. — Спр. 269. — Арк. 40, 47, 52.
12. Там само. — Спр. 398. — Арк. 2—3.
13. Там само. — Спр. 380. — Арк. 37.
14. Там само. — Спр. 271. — Арк. 10.
15. Там само. — Спр. 175. — Арк. 59, 60.
16. ІР ЦНБ НАН України. — Ф. Х. — № 18617. — С. 7.
17. НА ІА НАН України. — Ф. ВУАК. — Спр. 307. — Арк. 16; Спр. 446. — Арк. 36.
18. Там само. — Спр. 380. — Арк. 37.
19. Там само. — Спр. 327. — Арк. 6; Спр. 380. — Арк. 3, 6, 7, 27.
20. Там само. — Спр. 269. — Арк. 20.
21. Там само. — Спр. 383. — Арк. 18—19.
22. Там само. — Спр. 175. — Арк. 60.
23. Там само. — Спр. 179. — Арк. 16 зв.
24. Там само. — Спр. 375. — Арк. 7.
25. Там само. — Спр. 309. — Арк. 4.
26. Там само. — Спр. 380. — Арк. 37.
27. Там само. — Спр. 269. — Арк. 6 зв.
28. Там само. — Спр. 375. — Арк. 7.
29. Там само. — Спр. 437. — Арк. 47 зв.
30. Там само. — Спр. 84. — Арк. 22.
31. ІР ЦНБ НАН України. — Ф. Х. — № 18617. — С. 23.
32. НА ІА НАН України. — Ф. ВУАК. — Спр. 269. — Арк. 7.
33. Там само. — Спр. 269. — Арк. 9 зв.; спр. 271. — Арк. 10.
34. Там само. — Арк. 13.
35. Там само. — Спр. 269. — Арк. 36, 55.
36. Там само. — Спр. 313. — Арк. 11.
37. Там само. — Спр. 270. — Арк. 28 зв.
38. Там само. — Спр. 308. — Арк. 14 зв.
39. Там само. — Спр. 270. — Арк. 1—46; спр. 308. — Арк. 1—2.
40. Там само. — Спр. 267. — Арк. 2—6; спр. 322. — Арк. 1—14; спр. 379. — Арк. 1—12.
41. Барвінок В. Софійська комісія при Всеукраїнському археологічному комітеті ВУАН // Хроніка археології та мистецтва. — К.: Видання ВУАН, 1931. — Ч. 3. — С. 92.
42. НА ІА НАН України. — Ф. ВУАК. — Спр. 446. — Арк. 110—110 зв.
43. Там само. — Спр. 174. — Арк. 52.
44. Там само. — Спр. 207. — Арк. 27.
45. Там само. — Спр. 184. — Арк. 5—10.
46. Там само. — Спр. 271. — Арк. 10, 12—13.
47. Звідомлення про працю Комісії Кавказознавства при ВУАК за 1929 р. // Хроніка археології та мистецтва. — К.: Видання ВУАН, 1930. — Ч. 2. — С. 90—91.
48. НА ІА НАН України. — Ф. ВУАК. — Спр. 488. — Арк. 42—42 зв.

УДК 396. 9

ПОЛТАВСЬКІ ЖІНКИ-ДОБРОДІЙНИЦІ

Т.В. Оніпко, кандидат історичних наук

Важливою й актуальною проблемою, що потребує ґрунтовного дослідження й популяризації, є вивчення історії добродійності й меценатства в Україні, які належать до найпоказовіших і найцікавіших сторінок давно минулого й сучасного життя.

Досвід національних традицій меценатства має велике значення, адже й сьогодні значна частина наших співвітчизників потребує захисту та допомоги. Історія України має яскраві приклади родинного меценатства, зокрема жінок. Першу спробу дослідити благодійну діяльність полтавських жінок зробив ще на початку ХХ ст. відомий історик, архівіст та краєзнавець І.Ф. Павловський, який проаналізував їхні благодійні вчинки у галузі міського благоустрою, культури та ме-

дицини. В останнє десятиріччя окреслену проблему досліджували полтавські краєзнавці І. Наливайко, В. Жук, А. Кононенко та ін. Залучивши окремі архівні матеріали, автори проаналізували благодійний внесок полтавських жінок-меценаток у розвиток театрального мистецтва та музейної справи тощо.

У пропонованій статті здійснено спробу висвітлити добродійну діяльність відомих жінок Полтавщини, часів козацької доби та ХІХ — початку ХХ ст. Уперше використано періодичні видання кінця ХІХ — початку ХХ ст., які містять інформацію про ці факти.

На різних історичних етапах розвитку України жінки відігравали важливу роль у науці, освіті, культурі, обертуючи і примножуючи духовні надбання нації, вдоскона-